

УДК 338.4:658.5

Богдан Андрушків, Юрій Вовк

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РАЦІОНАЛЬНІСТЬ» У СИСТЕМІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ

Правильне тлумачення дефініції «раціональне використання ресурсів» є надзвичайно важливим, адже воно повинно відображати найбільш суттєві елементи змістовної частини використання ресурсів в теоретичному та практичному плані і найбільш точно відображати сутність даного процесу. Якщо проаналізувати підходи до визначення поняття «раціональність», то спостерігається певна понятійно-термінологічна неузгодженість щодо його використання, що призводить до надто звуженого трактування його змісту. Тому теоретичне вивчення економічного змісту раціонального використання ресурсів є достатньо важливим на даному етапі.

Раціоналізм та раціональність не є приватною власністю сучасників. Як би там не було, необхідно зазначити одну важливу різницю: тоді як середньовічні схоласти покірно допускали, що деякі істини були поза розумінням людського логічного мислення, сучасна людина не відчувала б жодного трепету стикаючись з такими таємницями. За Томою Аквінським, «хоча людське мислення не в змозі збагнути повністю істини, що є понад ним, проте, якщо воно якимось сприймає ці істини принаймні вірою, для себе воно набуває великої досконалості» (Сума контра Гентілес I, 5:6) [1]. Тобто спостерігається еволюція до раціональності ще з давніх часів, починаючи з філософсько-теологічних підходів античності.

Проте вперше поняття «раціональності» в науку було введено Гекелем лише у 1957 році. «Раціональний» - (rationalis, лат.) розумний, полічений, порахований, доцільний, обґрунтований, ґрунтується на розумі, логіці; раціональне мислення, раціональна організація праці. У контексті із словом раціональний, використання ресурсів буквально можна прочитати так - розумне з користю вживання певного ресурсу. Цікавим є дослідження тлумачень вченими дефініції раціональності на предмет врахування в ній ключового змісту, яке дозволило виявити принципову розбіжність трактування вченими категорії раціональності. Так, аналіз та систематизація наукових тлумачень дозволяє виділити визначальні характеристики, що закладені в основу поняття раціонального використання ресурсів.

У рамках першого підходу дослідженням змісту поняття раціональності займалися такі науковці: Р. Дубас, М. Лемешев, Ю. Одум, Н. Чепурних, Н. Юріна та ін. Вони розглядають раціональність з позицій споживання ресурсів, користуючись принципом дозволено те, що не заборонено. Зміст такого трактування визначається тими функціями, які природа виконує стосовно споживача і суспільства. Так наприклад, згідно Ю. Одума (1975), раціональність у використанні ресурсного потенціалу передбачає можливість безперервного отримання різних ресурсів шляхом встановлення збалансованого циклу використання і відновлення [5]. Вважаємо, що при врахуванні особливостей певних видів ресурсів, які є невідновлюваними, така позиція є недоцільною.

У працях М.Я. Лемешева, Н.В. Чепурних, Н.П. Юріна спостерігається поєднання «науково обґрунтоване і раціональне використання ресурсів». Це свідчить про те, що хоча автори і пов'язують поняття науково обґрунтованого використання ресурсів з їх

раціональним використанням, вони чітко розрізняють їх, тобто визначення «раціональне», з їх точки зору, не містить як складову ознаку «науково обгрунтоване». Вживання поряд термінів науково обгрунтоване і раціональне використання ресурсів, за призначенням вказує на відокремленість і рівноправність цих понять.

На нашу думку, розуміння поняття раціонального використання ресурсів не може не містити як складову наукову обгрунтованість, оскільки вона є одним з критеріїв раціональності. І навпаки, наука не може не містити раціонального, тобто того, що піддається логіці, доцільності, обгрунтованості.

Зважаючи на розвиток науки і техніки, можна сказати, що методи і способи, за якими здійснюється господарювання, побудовані на науковій основі і є результатом багаторічної праці вчених різних профілів.

Інші вчені, зокрема П. Коренюк, В. Паламарчук, А. Родіонов, М. Сивий, Г. Стадницький трактують поняття раціональності з позицій охорони ресурсів з урахуванням екологічних вимог, нормативів, стандартів, лімітів. Звідси висновок про тяжіння цього положення до екологічних факторів. Але ефективність використання ресурсів містить економічний аспект, що виявляється у мінімальних витратах для отримання найбільшого ефекту.

Третю групу представляють учені (зокрема Т. Галушкіна, З. Герасимчук, Л. Грабовська, А. Рябчиков, Т. Туниця), які у тлумаченні категорії «раціональність» враховують як критерії використання, так і охорони ресурсів. На нашу думку, це є принципово правильно, оскільки впливає із самої природи раціонального використання туристичних ресурсів.

Найбільш точно висвітлюють раціональність проф. З. В. Герасимчук, Б. М. Данилишин, Т. Ю. Туниця. Так наприклад, З. В. Герасимчук зазначає, що тільки сталі умови можуть забезпечити такий розвиток, який відповідає потребам нинішнього дня і в той же час створює можливість майбутнім поколінням користуватися всіма надбаннями сучасності та задовольняти свої потреби.

Нова міжнародна стратегія розвитку відображає прагнення у світовому масштабі забезпечити екологічно обгрунтований розвиток на всіх напрямках суспільної діяльності.

Тлумачення поняття раціональності на основі врахування усіх її складових і комплексний, цілісний підхід до формування організаційно-економічного механізму раціонального використання ресурсів дозволить досягти стабілізації і покращення їх екологічного стану, повніше та вигідніше використовувати ресурсний потенціал.

Використана література:

1. Раціоналізм. Матеріали вікіпедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Раціоналізм>.
2. Дубас Р.Г. Економіка природокористування: навч. посіб. / Р.Г. Дубас. – К.: МП Леся, 2007. – 448 с.
3. Галушкіна Т.П. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм / Т.П. Галушкіна, Л.М. Грановська. – Херсон: В-во ХДУ, 2009. – 372 с.
4. Лемешев М.Я. Региональное природопользование: на пути к гармонии / Лемешев М. Я., Чепурных Н. В., Юрина Н. П. – М.: Мысль, 1986. – 262 с.
5. Одум Ю. Экология / Ю. Одум; [пер. с англ.] Т. 1 – 2. М.: Мир, 1986. – 740 с.
6. Паламарчук В.О. Економіка природокористування: навч. посіб. /В.О. Паламарчук, П.І. Корнелюк. – Запоріжжя: Дике Поле, 2003.–408 с.
7. Стадницький Г.В. Екологія: навч. посіб. – 2-е вид., виправ. / Г.В. Стадницький, А.І. Родіонов. – К.:СПб Хімія, 1996. – 240 с.
8. Каченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: монографія / Тетяна Іванівна Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
9. Туниця Ю. Фактори глобалізації і стратегії сталого розвитку / Ю. Туниця, Ю. Семенюк, Т. Туниця // Вісник НАЛ України. – 2004. – № 7. – С. 3-14.